Nieuwe economische

Het verhaal gaat dat een deel van de autochtone bevolking van Nieuw-Guinea voor het eerst in contact kwam met de westerse beschaving toen zij tijdens de Tweede Wereldoorlog werd ingeschakeld bij de aanleg van vliegvelden. Wat zij daar zagen, moet een verpletterende indruk op hen hebben gemaakt. Grote vogels met in hun buik allerlei wonderbaarlijke goederen daalden neer en stegen weer op. Terug in hun dorpen dachten zij dit wonder te kunnen herhalen door daar ook vliegvelden compleet met verkeerstorens aan te leggen. Hierdoor zouden de 'vogels' vanzelf ook hun dorpen bezoeken en voor welvaart zorgen. Hun teleurstelling bij het uitblijven daarvan zal enorm zijn geweest. Deze door antropologen met 'cargocult' aangeduide visie op regionale ontwikkeling komt niet alleen in primitieve samenlevingen voor, maar vormt ook de basis voor het huidige Europese regionale beleid.

Hierin staat de stimulering van achtergebleven regio's voorop. In navolging van succesvolle regio's meent men dat door de vestiging van een zogenoemd 'motorisch element' als vanzelf een groeipool zal ontstaan, die de regionale economische groei zal stimuleren. Dit groeipoolbeleid, gebaseerd op de toenmalige regionaal-economische inzichten, afkomstig van met name Gunnar Myrdal en Francois Perroux, was in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw in Europa populair. Bekende Nederlandse regionale initiatieven uit die dagen zijn de Eemshaven, het industrieterrein Moerdijk en de spreiding van rijksdiensten. Het eerstgenoemde initiatief is tot op de dag van vandaag niet succesvol. Het tweede initiatief, Moerdijk, dreigde aanvankelijk ook een fiasco te worden, maar bij de economische opleving in de jaren negentig is het terrein toch nog vrijwel geheel in gebruik genomen. De bijdrage van het spreidingsbeleid aan de ontwikkeling van perifere regio's tenslotte is twijfelachtig en zeker inefficiënt vanuit nationaal oogpunt bezien.

De term groeipool is vanwege de twijfelachtige resultaten van het groeipoolbeleid momenteel uit de gratie. In navolging van het succesvolle Sillicon Valley duiken thans ook in Nederland steeds meer

geografie

[Wim Heijman]

'valley's' op. Zo kennen wij bijvoorbeeld 'Food Valley' en ook 'Health Valley', niet te verwarren met 'Hell's Valley': een beroemd natuurreservaat in Japan met apen en warme bronnen. Als je niet beter zou weten, zou je denken dat Nederland door een geweldige aardbeving van een vlak in een bergachtig land is veranderd.

Het moderne regionale beleid, gebaseerd op inzichten uit de nieuwe economische geografie van onder andere Paul Krugman en Michael Porter, gaat niet meer uit van de maakbaarheid van de regionale economie, maar laat het initiatief aan de markt. Men heeft geaccepteerd dat economische groei een ruimtelijk fenomeen is, dat wil zeggen ongelijkmatig over regio's is verdeeld. Met de nota 'Pieken in de Delta' laat de Nederlandse overheid zien dat zij bereid is kansrijke clusters te stimuleren, daarbij de toenemende ongelijkheid in de regionale inkomensverdeling voor lief nemend. Dit is een realistische houding! Een overheid kan geen clusters maken, maar uitsluitend voorwaarden scheppen voor de succesvolle ontwikkeling van door de markt geïnitieerde clusters. Het rondpompen van structuurgelden door de EU ten behoeve van achtergebleven regio's is dan ook vanuit het standpunt van de unie bezien een heilloze inefficiënte actie. Uiteraard ben ik me ervan bewust dat de bestuurders van "achtergebleven" regio's als Flevoland daar heel anders over denken.

Met uitzondering van het aloude leerstuk van het comparatieve voordeel bij internationale handel heeft de regionale economie zich altijd weinig van algemeen economische inzichten aangetrokken en zich altijd los van de algemene economie ontwikkeld. Krugman wijt dat terecht aan de factor ruimte, die in de overgrote meerderheid van de algemene economische theorieën opvallend afwezig is. Het gehele economisch leven, zo stelt hij, kan wat de algemene economische theorie betreft gelokaliseerd zijn op een speldenknop. Wellicht kan dat worden verklaard uit de behoefte aan abstractie die noodzakelijk is om de complexiteit van economische modellen te beperken. Dat neemt niet weg dat binnen de algemene economische theorie een essentiële factor, namelijk ruimte, veelal buiten beschouwing blijft. Het zal duidelijk zijn dat, met name in landen zoals Nederland waar ruimte zeer schaars is, dit kan leiden tot onrealistische economische voorspellingen.

Theoretisch is de nieuwe economische geografie gefundeerd op het zogenoemde agglomeratie-, cluster of groeipooleffect, dat

al door Alfred Marshall in zijn 'Principles of Economics' uit 1890 wordt genoemd. Doordat bedrijven zich bij elkaar vestigen, ontstaan externe schaalvoordelen die de kosten per eenheid product doen dalen. Die externe schaalvoordelen kunnen verschillende oorzaken hebben (gemeenschappelijk gebruik van infrastructuur, betere afstemming van productieprocessen in geografisch geconcentreerde ketens, het delen van kennis etc.). Alfred Weber (niet te verwarren met zijn beroemde broer Max Weber) heeft dit in zijn 'Reine Theorie des Standorts' uit 1909 verder uitgewerkt.

Je zou kunnen zeggen dat het oude regionale beleid de groeipool als instrument ziet terwijl het nieuwe regionale beleid de groeipool als een marktfenomeen beschouwt. Beide opvattingen zijn typerend voor de toen en nu heersende tijdgeest, dat wil zeggen respectievelijk de maakbaarheid van de samenleving en de markt als richtsnoer voor het handelen.

Ook voor de landbouw (inclusief agrobusiness) heeft de omslag naar het nieuwe regionale beleid consequenties. Als Nederland zijn toonaangevende rol op landbouwgebied niet wil verliezen, dan is clustering van agro-activiteiten een noodzaak. Met een agro-cluster of greenport wordt hier bedoeld een ruimtelijke concentratie van een primaire landbouwsector met de daarop gebaseerde agrobusiness (toelevering, verwerking en distributie). Uiteraard zullen de grondstoffen voor de verwerkende industrie niet uitsluitend door de cluster zelf worden aangeleverd maar zal gestreefd worden naar een zo efficiënt mogelijke input mix uit binnen- en buitenland.

Elk cluster zal bepaalde sterke punten moeten uitbuiten om zijn positie op de wereldmarkt zo sterk mogelijk te maken. Essentieel daarbij zijn innovatiekracht en het behoud of de versterking van de zogenoemde regiefunctie. Met de laatste wordt bedoeld dat de cluster een sturende rol dient te spelen in de Europese en mondiale handelsstromen. De Nederlandse bloemensector staat voor een dergelijke cluster-ontwikkeling model en ook het alom verguisde idee van de varkensflats is uiteindelijk zo gek nog niet. Overigens dient daar wel bij te worden beseft dat de 'license to produce' van agro-clusters staat of valt met de acceptatie daarvan door de bevolking. Diervriendelijke productiewijzen en het voldoen aan strenge milieu-eisen zijn daarom belangrijke elementen van het handelen van de betrokken producenten.

Wim Heijman

Bijzonder hoogleraar Regionale Economie binnen het Departement Maatschappijwetenschappen van Wageningen Universiteit. Hij houdt zich bezig met de ontwikkeling van rurale regio's in Europa, waarbij hij vooral aandacht geeft aan de clustervorming in landbouw en agribusiness en de verbreding van de landbouw in daarvoor geschikte regio's. Getuige zijn voorliefde voor het lopen van lange afstanden, voelt hij zich hierbij uitstekend op zijn gemak.

Kortom, maatschappelijk verantwoord ondernemen is hier geen liefdewerk maar ook in het belang van de producent.

Uiteraard heeft een dergelijke ontwikkeling gevolgen voor de ontwikkeling en inrichting van het landelijk gebied. Zo zal er sprake zijn van regionale specialisatie. Sommige regio's zullen zich toeleggen op landbouw in enge zin, terwijl andere regio's zich zullen specialiseren in de verbrede landbouw, die naast primaire landbouw ook de levering van groene diensten impliceert. Dit stelt uiteraard eisen aan het landschap en de vorming van een agro-cluster met de daarbij behorende grootschalige landbouw staat hiermee op gespannen voet. De levering van groene diensten is vooral urgent in het zogenoemde metropolitane buitengebied. Dit is het deel van het landelijk gebied dat dichtbij de grote steden is gelokaliseerd en dat door stadsbewoners voor recreatie wordt gebruikt. De vorming van agro-clusters in deze gebieden ligt niet voor de hand.

De nieuwe economische geografie is belangrijk, met name voor de ontwikkeling van het nieuwe Europese en Nederlandse regionaal economische beleid in het landelijk gebied. Stimulering van kansrijke clusters staat daarbij voorop. Samen met de voortschrijdende ontmanteling van het landbouwprijsbeleid zal dit nieuwe regionale beleid bij een verdere Europese integratie en een verhevigde mondiale concurrentie ongetwijfeld leiden tot een grotere ruimtelijke concentratie en specialisatie van agro-activiteiten in Europa. In hoeverre de Nederlandse agro-sector hiervan kan profiteren, is nog niet duidelijk. De overheid en het bedrijfsleven kunnen er wel alles aan doen om de uitgangspositie van de Nederlandse agro-sector zo gunstig mogelijk te maken. Om dat tot stand te brengen is een gesmeerde publiek private samenwerking bij de vorming van agro-clusters een vereiste.